

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кафедра охорони праці та техногенно-екологічної безпеки

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Ректор

(підпис)

Садковий В.П.

(прізвище та ініціали)

" _____ " _____ 2015 р

„ ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ”
(назва навчальної дисципліни)

Програма

навчальної нормативної дисципліни

підготовки бакалавра

(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього

середовища та збалансоване природокористування»

спеціальності _____

(шифр і назва спеціальності)

Харків
2015 рік

Розробники програми: Рибалова О.В., доцент кафедри охорони праці та техногенно- екологічної безпеки, к.т.н., доц.

Програму рекомендовано кафедрою охорони праці та техногенно-екологічної безпеки

Протокол від « 26 » серпня _____ 2015 року № 1

Завідувач кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки

_____ (підпис) (Артем'єв С.Р.)
(прізвище та ініціали)

“....” _____ 2015 року

Схвалено вченою радою факультету техногенно-екологічної безпеки

Протокол від « 27 » _____ серпня _____ 2015 року № 11

Голова вченої ради факультету техногенно-екологічної безпеки

_____ (підпис) (Метельов О.В.)
(прізвище та ініціали)

“....” _____ 2015 року

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни **«Організація та управління в природоохоронній діяльності»** складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за напрямом підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичні та практичні основи організації процесу управління охороною навколишнього середовища та забезпечення раціонального використання природних ресурсів на державному та регіональному рівні.

Міждисциплінарні зв'язки: навчання за даною програмою проводиться після вивчення слухачами таких дисциплін, як «Екологія людини», «Вступ до фаху», «Загальна екологія та неоекологія», «Ґрунтознавство», «Ґідрологія», „Метеорологія та кліматологія”, „Ландшафтна екологія”, «Екологічне право», «Екологічна експертиза та екологічний менеджмент» та „Моніторинг довкілля”. Дисципліна **«Організація та управління в природоохоронній діяльності»** є базою і підґрунтям для вивчення таких навчальних дисциплін як „Техноекологія”, «Основи міжнародної еколого-економічної діяльності», "Оцінка навантаження на оточуюче середовище".

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Загальні принципи і методи управління
2. Структура і органи управління
3. Державна політика в галузі охорони довкілля та управління природоохоронною діяльністю
4. Організація служб охорони навколишнього середовища в Україні
5. Стандартизація і нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища
6. Система спостережень за станом навколишнього природного середовища в Україні
7. Управління в галузі охорони та використання водних ресурсів
8. Управління в галузі охорони та використання атмосферного повітря
9. Управління в галузі охорони та використання земельних ресурсів
10. Управління в галузі охорони та використання рослинного і тваринного світу
11. Економічний механізм управління природоохоронною діяльністю
12. Міжнародні принципи управління природоохоронною діяльністю
13. Міжнародні принципи поводження з відходами
14. Державне екологічне управління шляхом розробки і впровадження програм охорони навколишнього природного.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1 Мета викладання навчальної дисципліни **«Організація та управління в природоохоронній діяльності»** є професійна орієнтація фахівців-екологів в області розробки й практичного використання сучасних інструментів екологічного регулювання і політики в умовах перехідної до ринкової економіки, підготовка

студентів до самостійного вирішення професійних завдань на підставі цілісних уявлень про методи управління природоохоронною діяльністю для забезпечення стабільного розвитку соціо - екологічної системи держави

1.2 Основними завданнями вивчення дисципліни **«Організація та управління в природоохоронній діяльності»** є формування у студентів знань і навичок, що необхідні для рішення професійних завдань відповідно посадовим обов'язкам в галузі прикладної екології.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти (курсанти) повинні:

знати:

- головні функції управління діяльністю, що націлена на охорону довкілля та раціональне використання природних ресурсів;
- принципи управління природоохоронною діяльністю та раціональним використанням природних ресурсів;
- організаційні основи планування природоохоронної діяльності та прогнозування стану навколишнього середовища внаслідок антропогенної діяльності на державному, регіональному та місцевому рівнях .

вміти:

- працювати та мислити самостійно у відповідності з сучасною концепцією природокористування;
- висвітлити коло проблем, що виникають в процесі управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища на регіональному рівні;
- користуватися екологічною інформацією та визначати необхідний перелік джерел екологічних даних для прийняття управлінських рішень в галузі охорони навколишнього природного середовища;
- проводити еколого-економічний аналіз проблемних ситуацій та встановлювати порядок їх вирішення в часі;
- визначати пріоритетні напрямки розробки природоохоронних заходів в регіоні;
- проводити узагальнену прогнозну оцінку екологічного стану навколишнього середовища внаслідок втілення природоохоронних рішень.

мати уявлення:

- про кращий закордонний досвід природоохоронної діяльності;
- про найкращі принципи управління раціональним використанням природних ресурсів у закордонних країнах;
- про головні методи та мотивації прищеплення робітникам підприємств різних галузей розуміння доцільності природоохоронної та ресурсозберігаючої політики.

Начальна дисципліна **«Організація та управління в природоохоронній діяльності»** займає базове місце в *структурно-логічній схемі* підготовки фахівця за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр з охорони навколишнього середовища”, оскільки є дисципліною, що використовує досягнення та методи фундаментальних і прикладних наук, зокрема: фізики, математики, хімії, біології, економіки, гідрогеології, геології, та багатьох інших, і тісно пов'язана з практичною діяльністю людини. Навчальна дисципліна **«Організація та управління в природоохоронній діяльності»** має *прикладний професійно-орієнтований характер*.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 162 годин / 4,5 кредита ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ.

Змістовий модуль 1.

Тема.1.1 Загальні принципи і методи управління охороною навколишнього природного середовища. Предмет, цілі і методи управління. Загальні принципи і методи управління. Класифікація систем і механізмів екологічного управління. Процес і технологія управління. Наукові основи управління. Принципи і функції управління. Процедури процесу управління

Змістовий модуль 2.

Тема.2.1. Структура і органи управління. Елементи структури управління. Принципи побудови структури управління. Фактори і принципи побудови структури управління. Кадри управління їх класифікація. Компетенція органу управління. Положення про підрозділи органу управління. Оцінка ефективності системи управління. Модульна контрольна робота.

МОДУЛЬ II. СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Змістовий модуль 3.

Тема.3.1. Державна політика в галузі охорони довкілля та управління природоохороною діяльністю. Законодавче та нормативно-правове регулювання в сфері охорони природи, природокористування та екологічної безпеки. Правове регулювання використання природних ресурсів. Законодавчі акти, що регламентують природоохоронну діяльність. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”. Правове забезпечення запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям та їх ліквідації

Змістовий модуль 4.

Тема.4.1. Організація служб охорони навколишнього середовища в Україні. Компетенції та повноваження державних органів у галузі природоохоронної діяльності. Система органів управління в галузі екології. Компетенції і повноваження органів спеціального державного управління у сфері природоохоронної діяльності. Компетенції і повноваження органів місцевого самоврядування. Структура і функції Мінприроди України. Структура і функції обласних управлінь охорони навколишнього природного середовища. Компетенції та повноваження Державної екологічної інспекції. Громадський контроль

Змістовий модуль 5.

Тема.5.1. Стандартизація і нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища. Екологічні стандарти. Екологічне нормування. Порядок розробки й затвердження нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин. Порядок розробки й затвердження нормативів гранично допустимих скидів забруднюючих речовин. Нормативи використання природних ресурсів. Недоліки державної системи екологічної

стандартизації й нормування. Міжнародні екологічні стандарти. Роль екологічної експертизи в забезпеченні ефективного управління природоохоронної діяльності.

Змістовий модуль 6.

Тема.6.1. Система спостережень за станом навколишнього природного середовища в Україні. Система державного моніторингу навколишнього природного середовища. Необхідність удосконалення сучасної системи моніторингу навколишнього природного середовища. Об'єкти і мережа спостережень Мінприроди України. Мережа спостережень за станом поверхневих вод України. Кадастрова інформаційна система. Водний кадастр. Сучасний стан поверхневих вод в Україні. Сучасний стан атмосферного повітря в Україні. Земельний кадастр. Сучасний стан ґрунтів та земельних ресурсів України.

Змістовий модуль 7.

Тема.7.1. Управління в галузі охорони та використання водних ресурсів. Державне управління в області використання й охорони вод і відтворення водних ресурсів. Стандартизація й нормування. Економічні важелі у водокористуванні. Контрольна діяльність і охорона вод. Порушення водного законодавства. Правила охорони поверхневих вод. Адаптація українського законодавства в галузі охорони вод до європейського законодавства. Водний кодекс України в порівнянні з Водною рамковою директивою ЄС (Директива 2000/60/ЕС). Сучасні методичні підходи до оцінки стану водного середовища. Методика оцінки якісного стану водних об'єктів за величиною коефіцієнта забруднення (КЗ). Методика оцінки якісного стану водних об'єктів за індексом забруднення води (ІЗВ). Методика оцінки потенційного ризику здоров'ю населення при рекреаційному використанні водних об'єктів.

Змістовий модуль 8.

Тема.8.1. Управління в галузі охорони та використання атмосферного повітря. Державний облік і моніторинг. Стандартизація й нормування. Платежі за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря й за інші шкідливі впливи на нього. Використання атмосферного повітря як сировини основного виробничого призначення. Контрольна діяльність. Правопорушення в галузі охорони атмосферного повітря.

Інтегральні оцінки якості атмосферного повітря. Сучасний стан атмосферного повітря Харківської області та визначення джерел його забруднення. Оцінка якісного стану атмосферного повітря Харківської області за величиною індексу забруднення атмосфери (ІЗА). Оцінка якісного стану атмосферного повітря Харківської області за величиною потенційного ризику здоров'ю населення.

Змістовий модуль 9.

Тема.9.1. Управління в галузі охорони та використання земельних ресурсів. Законодавство України щодо охорони та використання земельних ресурсів. Управління в галузі охорони і використання надр. Земельний кодекс України. Право власності на природні ресурси. Об'єкти і мережа спостережень Держкомзему України. Оцінка якісного стану ґрунтів і земельних ресурсів України. Аналіз антропогенного порушення екологічної стійкості земель. Сучасний стан земельних ресурсів Харківської області та визначення джерел їх забруднення.

Змістовий модуль 10.

Тема.10.1. Управління в галузі охорони та використання рослинного і тваринного світу. Державний контроль в галузі охорони рослинного світу. Використання природних рослинних ресурсів. Охорона рослинного світу. Державний облік і кадастр рослинного світу. Правова охорона лісів. Лісовий кодекс України.

Державне управління в галузі охорони тваринного світу. Загальна характеристика тваринних ресурсів України. Використання об'єктів тваринного світу. Охорона тваринного світу. Державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.

Управління в галузі охорони і використання об'єктів природно заповідного фонду України. Правова охорона природних комплексів з особливим правовим режимом. Екологічна мережа. Сучасний стан біорізноманіття Харківської області.

Змістовий модуль 11.

Тема.11.1. Економічний механізм управління природоохоронною діяльністю. Управління екологічною діяльністю підприємств через економічні показники. Визначення збитків від забруднення навколишнього середовища. Технічне управління природними та технологічними процесами. Державне управління соціально-економічними процесами. Економічні закони, що лежать в основі управління. Модульна контрольна робота.

МОДУЛЬ III. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД В УПРАВЛІННІ НАВКОЛИШНІМ ПРИРОДНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Змістовий модуль 12.

Тема.12.1. Міжнародні принципи управління природоохоронною діяльністю. Основні принципи управління екологічною безпекою в контексті збалансованого розвитку. Міжнародні пріоритети екологічно безпечного управління. Система місцевого екологічного управління. Система громадського екологічного управління. Екологічні показники на основі даних дистанційного зондування. Використання екологічних індикаторів у державних звітах про стан навколишнього середовища в країнах Східної Європи, Кавказу й Центральної Азії.

Змістовий модуль 13.

Тема.13.1. Міжнародні принципи поводження з відходами. Сучасна система поводження з промисловими і побутовими відходами. Програма поводження з відходами. Сучасні методи використання відходів.

Змістовий модуль 14.

Тема.14.1. Державне екологічне управління шляхом розробки і впровадження програм охорони навколишнього природного середовища. Міжнародний досвід управління річковими басейнами. Вимоги Водної Рамкової директиви ЄС (Директива 2000 / 60 /ЄС) до оцінки екологічного стану поверхневих вод. Міжрегіональна екологічна програма щодо охорони та використання вод басейну ріки Сіверський Донець. Державні екологічні програми. Регіональні екологічні програми. Модульна контрольна робота.

3. Рекомендована література

Базова

1. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 року// Відомості Верховної Ради України.- 1991 р.- № 41.- с. 546;
2. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, схвалені постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188/98-ВР// Відомості Верховної Ради України.- 1998 р.- № 38-39.
3. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 року № 880-р// Офіційний вісник України.- 2007 р.- № 79.
4. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 року// Відомості Верховної Ради України.- 1997 р.- № 24.
5. Закон України „Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 року// Відомості Верховної Ради України.- 1999 р.- № 20-21.
6. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі. - К.- 2003 р
7. Екологічне право України. /Під ред. Баб'як О.С. -К., 2000.
8. Екологія і закони. Екологічне законодавство України. – К., 1997
9. Максименко Н.В., Задніпровський В.В. Організація та управління в природоохоронній діяльності. – Х., ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2005, - 192 с.
10. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Білявський Г.О. та ін. Екологічне управління. - К., „Либідь”, 2004, – 430 с

Додаткова

1. Комітет з екологічної політики ЄЕК ООН. Огляд результативності природоохоронної діяльності. Україна. / ООН – Нью-Йорк і Женева, 2000. 232 с.
2. Комітет з екологічної політики ЄЕК ООН. Огляд результативності природоохоронної діяльності. Україна. Другий огляд / ООН – Нью-Йорк і Женева, 2007. 223 с.
3. Стійкий екологічно безпечний розвиток і Україна: Навч.посіб./ Ф.В.Вольвач, М.І Дробноход, В.Г.Дюканов та ін.; За ред. М.І.Дробнохода. – К.: МАУП, 2002. – 104с.
4. Програма дій. „Порядок денний на ХХІ століття” («Agenda-21»).- К.: Центр «За наше спільне майбутнє», 2000. – 18с.
5. Лозанський В.Р Екологічне управління в розвинутих країнах світу в порівнянні з Україною. – Харків., 2000. – 68с.
6. Управління у сфері охорони довкілля та природокористування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення/ підгот. Білобран О., Котляренко В.- К., 2003 р.
7. Балацкий О.Ф., Мельник Л.Г. и др. Экономика и качество окружающей среды. – Л., 1984.
8. Демина Т.А. Экология, природопользование, охрана окружающей среды. – М., 1997.

9. Принципы и методы определения норм нагрузок на ландшафты. - М.: ИГ АН СССР, 1987.
10. ГОСТ 0.0.04-90. Система стандартов в области охраны природы и улучшения использования природных ресурсов. Экологический паспорт промышленных предприятий. Основные положения.- М.: Изд-во Стандартов, 1990.- 23 с.
11. Инструкция по нормированию выбросов (сбросов) загрязняющих веществ в атмосферу и водные объекты. – Госком СССР по охране природы/ - М., 1990.
12. Методика встановлення і використання екологічних нормативів якості поверхневих вод суші та естуарій в Україні. – Мінекоресурсів України/ УДК [574/5:504 45]/ - К., 2001.
13. Санитарные правила и нормы охраны поверхностных вод от загрязнения. САНПиН 4630-88.- М.: Минздрав СССР, 1988.
14. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями. В.Д. Романенко та ін., - К.: СИМВОЛ-Т, 1998.
15. Оценка гигиенической эффективности водоохраных мероприятий. Методические рекомендации. / МЗ РСФСР.- М., 1988.
16. Рыбалов А.А. Качество окружающей среды: методические подходы оценки. – обз. информ. Экологическая экспертиза, №1. – М., 2001.
17. Безуглая Э. Ю. Мониторинг состояния загрязнения атмосферы в городах.- Л.: Гидрометеиздат, 1986.
18. Пинигин М. А., Скворода Н. Н. Мониторинг состояния окружающей природной среды. - Л.: Гидрометеиздат, 1977.
19. Інструкція зі змісту і порядку складання звіту по інвентаризації викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, Київ, 1996 р.
20. ОНД-86. Госкомгидромет. Методика расчета концентраций в атмосферном оздухе вредных веществ, содержащихся в выбросах предприятий. Гидрометеиздат, 1987
21. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів. Затверджені Наказом МОЗ N 173 от 19.06.96 р.
22. ОНД-90. Руководство по контролю источников загрязнения атмосферы.. СПб, 1992.
23. Санітарні норми і правила по охороні повітря населених міст. Мінздрав СРСР, 1989р
24. Тимчасова типова методика визначення економічної ефективності здійснення природоохоронних заходів і оцінки економічного збитку, заподіяваного народному господарству забрудненням навколишнього середовища, М., Економіка, 1986р.

Джерела інформації в мережі Інтернет.

1. www.waste.com.ua
2. www.ecoline.ru
3. www.seu.ru
4. www.forest.ru
5. www.greenpeace.ru.
6. www.priroda.ru
7. www.eco-pro.ru "
8. eco-project.webzone.ru

- 9. www.ecology.ru
- 9. www.kattare.com
- 10. www.aha.ru/~valer1
- 11. maklt.ru.ru
- 12. www.gofrotara.ru

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання.

Модульний контроль є компонентом поточного контролю і здійснюється у формі виконання слухачем модульного контрольного завдання (контрольної роботи, тесту тощо) та є обов'язковим для слухача. Протягом навчального семестру під час вивчення дисципліни **«Організація та управління в природоохоронній діяльності»** проводиться три модульні контролю.

Підсумкова модульна оцінка визначається як сума поточної та контрольної оцінок (балів) з даного модуля. Оцінювання кожного контрольного модуля необхідно проводити таким чином, щоб звітність за результатами засвоєння модуля була за обов'язкові види робіт та допоміжні завдання (у цьому разі повинна враховуватись активність та поточна успішність слухача на семінарах, тощо).

Підсумкова семестрова оцінка визначається за результатами підсумкових модульних (залікових, екзаменаційних) оцінок, отриманих за засвоєння всіх модулів. З навчальної дисципліни **«Організація та управління в природоохоронній діяльності»** підсумковою формою семестрового контролю є екзамен.

Підсумковою формою контролю є екзамен.

5. Засоби діагностики успішності навчання

Під час вивчення навчальної дисципліни **«Організація та управління в природоохоронній діяльності»** застосовуються наступні засоби діагностики успішності навчання слухачів:

- методичні розробки щодо проведення занять з вказівкою переліку питань, які виносяться для усного опитування, експрес-контролю і завданням на самостійну роботу;
- завдання на практичні заняття із вказівкою контрольних даних на проведені практичні розрахунки;
- перелік тем рефератів, повідомлень;
- матеріал щодо опрацювання самостійних занять;
- тести для проведення модульного контролю (контрольних робіт).

Розробник програми:
доцент кафедри охорони праці
та техногенно-екологічної безпеки
К.Т.Н., доц.

О.В. Рибалова